

Минтақалараро яқин қўшничилик ва дўстона ҳамкорлик —

изчил тараққиёт гарови

Президентимизнинг яқинда Афғонистон Ислом Республикасининг делегацияси билан учрашуви чоғида икки томонлама муносабатларнинг бугунги суръатини сақлаб қолиш, ўзаро ҳамкорликни янада кенгайтириш билан боғлиқ долзарб масалалар муҳокама этилди. Шунингдек, Тошкент шаҳрида етакчи халқаро молиявий институтлар раҳбарлари иштирокида ўтган Трансафғон темир йўлини қуриш лойиҳаси бўйича уч томонлама ишчи гуруҳ биринчи йиғилишининг самарали яқунлари юксак баҳоланди.

Афғонистон билан ўзаро икки томонлама алоқалар тобора кучайиб бормоқда. Ўзбекистон сўнгги тўрт йил ичида савдо ҳамкорлигини кенг кўламда кенгайтириш билан биргаликда, бир қатор йирик транспорт-коммуникация лойиҳалари, жумладан, Мозори-Шариф-Ҳирот, Мозори-Шариф-Кобул-Пешовар темир йўллари қуриш масалаларини кўриб чиқмоқда. “Трансафғон” деб номланган транспорт коридорини барпо этиш Марказий Осиё ва Афғонистоннинг транзит салоҳияти ҳамда мамлакатларимиз экспорт ҳажмини янада оширишга ёрдам беради. Хусусан, товарларни Марказий Осиёдан Жанубий ва Жанубий-Шарқий Осиё бозорларига етказиб бериш вақти ва нархини 30-35 фоизга қисқартиради. Мутахассислар фикрича, лойиҳа қиймати 4-4,5 миллиард долларни ташкил қилиши мумкин.

Бундан атиги тўрт йил олдин Марказий Осиё минтақасидаги мавжуд турғун ҳолатни тиклаш мутлақо имконсиз туюлар эди. Бундай ҳолат, албатта, ўз-ўзидан пайдо бўлиб қолгани йўқ. Бунга минтақа давлатлари мустақилликка эришганидан сўнг улар ўртасида ҳал қилинмаган чегаралар, сув ва энергетика масалаларидаги келишмовчиликлар, минтақалараро иқтисодий, маданий ва илмий алоқаларнинг узилиши, диний экстремизм, Тожикистондаги фуқаролар уруши сабаб бўлди. Шунингдек, бунда Марказий Осиё давлатларининг жуғрофий жихатдан ёпиқлиги, денгиз, яъни сув йўли

коммуникацияларидан фойдаланиш имконияти йўқлигини ҳам назардан қочирмаслик керак.

Яқин Шарқдаги зиддиятлар, хусусан, Сурия инқирози ҳам минтақа давлатлари ички сиёсатига таъсир этмасдан қолмади. Қолаверса, Афғонистонда узоқ йиллардан буён давом этиб келаётган фуқаролар уруши энг йирик беқарорлик ўчоғига айлангани минтақа ҳолати ва ривожига бевосита таъсир кўрсатаётган асосий омиллардан бири бўлиб қолмоқда. Ана шундай сабаб ва омиллар минтақа давлатларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, жаҳон иқтисодиёти ва халқаро муносабатларга тўлақонли интеграциялашувини чеклаб қўйди, айрим мамлакатлар иқтисодиётини турғун ҳолатга олиб келди.

Шавкат Мирзиёев ана шундай мураккаб бир даврда Президент этиб сайланди. Қадимдан Ғарб ва Шарқ чорраҳаси, бирлаштирувчи бўғини бўлиб келган Марказий Осиё минтақаси халқларининг келажаги ҳақида ташвишланиш, нафақат Афғонистон, балки Марказий ва Жанубий Осиё макроминтақасидаги вазиятни ўзгартириш, афғонлараро мулоқотни тўғридан-тўғри ва муносиб тарзда йўлга қўйиш имконини излаш Президентимиз янги ташқи сиёсатининг асосини ташкил этади.

Марказий Осиё минтақасида хавфсизлик, барқарорлик ва яхши кўшничиликни шакллантириш ва тиклаш мамлакатимиз ташқи сиёсатининг устувор йўналишларидан бири этиб белгиланди. Ана шундай ёндашув туфайли Ўзбекистон қисқа вақт ичида минтақадаги кўшнилари билан кўп йиллар давомида ҳал қилинмаган муаммоларни бартараф этишга муваффақ бўлди. Мамлакатимиз раҳбарияти саъй-ҳаракати билан минтақада ўзаро ишонч ва яхши кўшничиликка асосланган янги сиёсий муҳит яратилди. Президентимиз 2020 йилда Олий Мажлисга Мурожаатномасида таъкидлаганидек, ташқи сиёсатимизнинг устувор йўналиши бўлган Марказий Осиё давлатлари билан кўп асрлик дўстлик ва яхши кўшничилик, стратегик шериклик ва ўзаро ишонч руҳидаги алоқаларимизни янада мустаҳкамлаш изчил давом этмоқда. Буни Марказий Осиё давлатлари раҳбарларининг Маслаҳат учрашувлари мунтазам ўтказилиб, унда минтақавий ҳамкорлик

масалалари, шу жумладан, афғон муаммоси муҳокама қилинаётганида яққол кўриш мумкин. Бугунги кунда Афғонистон Марказий Осиё минтақасининг ажралмас қисми сифатида қабул қилинмоқда. Шу боис Ўзбекистон Афғонистон муаммосини тезроқ бартараф этишдан манфаатдор.

Президентимиз ташаббуси ва саъй-ҳаракати билан Ўзбекистон қисқа вақт ичида Афғонистон ҳукумати билан муносабатлар кўламини сезиларли даражада оширишга муваффақ бўлди. Давлатимиз раҳбари 2017 йил БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқида таъкидлаганидек, “Ўзбекистон Афғонистоннинг иқтисодий тикланишига, унинг транспорт ва энергетика инфратузилмасини ривожлантиришга, миллий кадрларини тайёрлашга катта ҳисса қўшмоқда ва бундан кейин ҳам ҳисса қўшади.” Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, бугунги кунда Афғонистон ва ундаги вазият тўғрисида янгича тасаввур шаклланди. Бу, шубҳасиз, Тошкент превентив дипломатияси ҳиссаси ва натижасидир.

Афғонистон Президенти Ашраф Ғанининг 2017 йил декабрда Ўзбекистонга ташрифи давомида умумий қиймати 500 миллион доллардан ортиқ бўлган 40 дан ортиқ шартнома имзоланди. Музокараларда томонлар савдо айланмасини 1,5 миллиард долларга етказишни келишиб олди. Шу ўринда давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 12 ноябрда қабул қилган “Афғонистон Ислом Республикаси билан иқтисодий ҳамкорликни янада кенгайтириш ва мустаҳкамлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорини алоҳида қайд этиш лозим. Унда Афғонистон билан ўзаро йиллик савдо айланмасини 2023 йилгача 2 миллиард АҚШ долларига етказиш назарда тутилган. Афғонистонни тинч тараққиёт йўлига ўтиши учун у билан ҳамкорликни изчил ривожлантириш, кўшни давлатни минтақанинг кўп қиррали муносабатларига жалб қилиш Ўзбекистон превентив дипломатиясининг таркибий қисми саналади. Бизнингча, Афғонистон билан ҳар томонлама ҳамкорликни янада ривожлантириш учун иккита асосий тўсиқ мавжуд: биринчиси, узоқ йиллардан буён давом этиб келаётган қуролли тўқнашувларнинг ҳанузгача барҳам топмаганлиги, иккинчиси, ушбу

мамлакат Марказий ва Жанубий Осиёни бирлаштира оладиган транспорт инфратузилмасига эга эмаслиги.

Ўзбекистон Марказий Осиёда барқарор ривожланиш истиқболларини қўшни Афғонистонда тинчлик ўрнатиш ва уни ривожлантириш билан узвий боғлиқ, деб билади. Шу боис давлатимиз раҳбари 2018 йил март ойида Афғонистон бўйича бўлиб ўтган Тошкент халқаро конференциясида “Афғонистон — бизнинг дўстона ҳамкоримиз ва қўшнимиздир”, деб алоҳида таъкидлади. Ўзбекистон ўзаро ҳамкорликни кенгайтириш, хусусан, минтақавий инфратузилма, савдо, инвестиция, транзит ва транспорт лойиҳаларини амалга ошириш воситасида Афғонистонни Марказий Осиё мамлакатлари билан интеграциясини таъминлаш ва мустаҳкамлашни ниҳоятда муҳим, деб ҳисоблайди.

Энг асосийси, конференция Тошкент декларациясини қабул қилди. Декларацияда Ўзбекистоннинг Афғонистон можаросини ҳал этиш бўйича янги ёндашуви тўлиқ ақс этган, у халқаро ҳамжамиятни Афғонистондаги барча сиёсий кучлар, жумладан, “Толибон” иштирокида музокара ўтказиш жараёнини қўллаб-қувватлашга чақиради. Ўзбекистоннинг ушбу янги нуқтаи назари Афғонистон ҳукумати ва халқаро ҳамжамият томонидан қўллаб-қувватланди. Айтиш жоизки, конференция натижалари мустаҳкам халқаро консенсуснинг ижобий кўрсаткичига айланди ва Афғонистонда тинчлик ўрнатиш бўйича минтақавий ва глобал даражадаги қўшма ҳаракатлар учун асос бўлиб хизмат қилди.

Тошкент конференциясидан сўнг қарама-қарши томонлар ўртасида ўзаро музокараларни бошлашга қаратилган саъй-ҳаракатларни давом эттириш мақсадида Ўзбекистон қисқа муддат ичида Доҳа(Қатар)да “Толибон” ҳаракати билан алоқа ўрнатишга муваффақ бўлди.

“Толибон” вакиллари билан Тошкент ва Доҳада ўтказилган музокаралар, Ўзбекистоннинг Афғонистонга нисбатан ташқи сиёсат парадигмасининг ўзгариши қўшни мамлакатнинг амалдаги ҳукуматини ҳам, “Толибон” ҳаракатини ҳам сиёсий жараёнларга жалб этиш зарурати

мавжудлигини намоён этди ҳамда томонлар билан конструктив алоқалар ўрнатиш имконини берди.

Афғонистонда қирқ йилдан зиёд давом этиб келаётган қуроли тўқнашувлар ушбу мамлакатда тинчликка эришиш учун халқаро ҳамжамиятнинг биргаликдаги саъй-ҳаракати зарурлигини тақозо этади. Можарода иштирок этаётган томонлар жиддий қарама-қаршиликларга қарамай Афғонистон келажаги учун музокараларни давом эттиришга эшиклари очиқ эканлигини билдирмоқда.

Шу боис Президентимиз 2020 йил ноябрда бўлиб ўтган ШХТ саммитида: “Тинчликка эришиш, Афғонистон халқига иқтисодий ёрдам кўрсатиш йўлидаги ижобий интилишларни қўллаб-қувватлаш учун саъй-ҳаракатларни бирлаштириш муҳим аҳамиятга эга”, деб айтди. Ушбу даъват Афғонистонда тинчликка эришиш учун биргаликдаги саъй-ҳаракатлар зарурлигини намоён этди.

Бундан ташқари Афғонистонни Марказий Осиёнинг ягона энергия ҳалқаси билан боғлайдиган “Сурхон-Пули-Хумри” янги электр узатиш линиясини қуриш режалаштирилган. Осиё тараққиёт банки ушбу лойиҳани амалга ошириш учун 2020 йил октябрда Афғонистонга 110 миллион доллар маблағ ажратди. Қурилиш ишлари ўзбек пудратчилари томонидан амалга оширилади.

Афғонистондаги вазиятнинг барқарорлашуви Туркменистон, Қирғизистон ва Тожикистон манфаатдор бўлган ТAPI, CASA-1000 каби минтақавий лойиҳаларни амалга ошириш имконини беради. Афғонистонда Ўзбекистон ва Марказий Осиёдаги бошқа мамлакатлар томонидан амалга ошириладиган бундай лойиҳалар, агар у ерда тинчлик ўрнатилса, ҳатто қуроли муҳолифат ҳам тинч ҳаёт тарзига ўтишига ва ўн минглаб янги иш ўринлари яратилишига замин яратади.

Ушбу транспорт коридорларини амалга ошириш Марказий Осиё давлатлари ва Афғонистонга нафақат Ҳинд океанига чиқиш, балки Хитойнинг “Денгиз ипак йўли” лойиҳаси ҳамда Ҳиндистоннинг “Шимол-Жануб” лойиҳасида иштирок этиш имконини беради. Ўз навбатида, Жанубий

ва Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларига Марказий Осиё, у орқали МДХга аъзо мамлакатлар бозорларига кириш имконияти пайдо бўлади. Шу ўринда Россиянинг Буюк Евроосиё шериклигини шакллантириш бўйича ташаббусини ҳам таъкидлаш жоиз. Ўзбекистоннинг Ҳинд океанига чиқиш имкониятлари билан юқорида айтиб ўтилган йирик транспорт-коммуникация лойиҳаларини амалга ошириш ташаббуси Россия, Хитой ва Ҳиндистон лойиҳаларини бепоён Евроосиё маконида мувофиқлаштиришга замин яратади. Бундан нафақат Марказий ва Жанубий Осиё мамлакатлари, жумладан, ШХТ, ЕИИ, SAARC ва ASEAN давлатлари ҳам манфаатдор бўлади.

Мухтасар айтганда, Ўзбекистон ташаббуслари ҳам мамлакат ташқи сиёсати очиклигини намоён этади, ҳам икки минг йил аввал мавжуд бўлган алоқаларни тиклашга имкон беради. Шунингдек, янги шаҳарлар қурилиши, Ғарб ва Шарқ ўртасида савдо-сотикни ривожлантириш, янги бозорлар пайдо бўлишига сезиларли даражада ҳисса қўшади.

Абдусамат ҲАЙДАРОВ,
Тошкент давлат шарқшунослик университети
профессори, сиёсий фанлар доктори